

Recept švajčiarskych sedliakov

Dnešnú jubilejnú stú kapitolu tohto seriálu, pre ktorý reportéri **ŽIVOTA** cestujú naprieč slovenskou krajinou už dva roky, sme napísali v dedine pevne zovretej zelenými hradbami Volovských vrchov a masívom Čiernej hory. Vitajte v doline Kojšovského potoka, v spišskej obci Veľký Folkmar.

Veľký Folkmar je zovretý zelenou hradbou Volovských vrchov a Čiernej hory.

NÁŠ

SERIÁL!

Piate volebné obdobie vedie obecnú samosprávu MILAN GREGA.

Tak ako v mnohých spišských mestách, mestech a dedinách, aj život obyvateľov Veľkého Folkmara ovplyvňovali celé desaťročia bohaté ložiská železných rúd, ukryté v podzemí Slovenského rudohoria. Výroba železa bola pre majiteľov rúdnych baní, hámrov, vysokých pecí a železiarní výnosným podnikaním tých najznámejších šľachtických a meštianskych rodov. Podľa archeológov miestne názvy v údolí Hnilca napovedajú, že pôvodné slovanské obyvateľstvo tu ťažilo rudu primitívnym spôsobom prinajmenom už v desiatom storočí. „Naši predkovia sa v stredoveku živili takmer výlučne tým, čo im poskytovala príroda východnej časti Slovenského rudohoria. Vieme, že Folkmarčania sa venovali ťažbe dreva, páleniu drevného uhlia, možno →

Druhou folkmarského folklorného súboru Folkmarčanka je pani EMÍLIA PAVÚKOVÁ.

→ aj chovu oviec. Veľmi dôležitou súčasťou ich života a živobytia bolo spracovanie rúd. Bolo to celkom prirodzené, veď naša obec leží na území, ktoré bolo v 13. a 14. storočí na Spiši centrom baníctva a metalurgie. Podľa historikov kutacie právo mala v našich končinách len Geľnica a Smolník, obyvatelia Veľkého Folkmaru takúto výsadu od kráľa nemali, zrejme sa venovali spracúvaniu vyťaženej rudy," zaslúžil nás do prvých známych kapitol z dejín Veľkého Folkmaru jeho starosta Milan Grega (58).

Folkmarské pôle-méle

Obec, ktorú vedie už piate volebné obdobie, bola v stredoveku potočnou radovou dedinou, teda obcou, ktorá ležala na oboch brehoch potoka. Domy folkmarských poddaných mali jednoduchú konštrukciu, boli stavané ako polozemnice s drevenou kon-

Vo Veľkom Folkmari dnes žije 900 ľudí.

štrukciou alebo ako jedno-či dvoj-priestorové obydlia na kamenej podmurivke. „Do novoveku vstúpil Veľký Folkmar ako jedna z najľudnatejších poddanských obcí na Spiši. Naša obec v tom období patrila do domína Richnavského hradu, ktorého vlastníkom bol jeden z najbohatších rodov v celej histórii Spiša, šľachtický rod Zápoľských,“ doplnil zaujímavý historický exkurz starosta obce. Pamätníci ako pani Emília Pavúková (73) či Imrich Rusnák (75) poznajú z obecnej kroniky aj pôle-méle folkmarských zaujímavostí. Napríklad, že prvé auto značky Praga vlastnil ešte pred druhou svetovou vojnou evanjelický učiteľ Vladimír Ďurkovič. Po vojne mal prvé auto, hraškovozelený Fiat 600, pán Jozef Mistrík. Alebo že prvý drevený bicykel

V polyfunkčnom dome našlo byty 15 rodín.

z majstrovali okolo roku 1930 Juraj Papcún, nazývaný aj Mlinar s Jurajom Gregom. Po tejto dvojici si ďalší drevený bicykel urobil Michal Petrik. Ozajstným, kúpeným bicyklom, ohuroval dedinčanov pred vypuknutím druhej svetovej vojny Jakub Petrik. Prvé

rádiá vo Veľkom Folkmari mali na konci tridsiatych rokov Jozef Ledvák a Juraj Papcún, na prvý televízor značky Azurit sa chodievali v roku 1962 pozerat susedia do rodiny Zoltána Kleina. Pamätníci vedia aj to, že v dedine sa od roku 1920 narodilo 21

Podoba Veľkého Folkmaru v polovici minulého storočia.

párov dvojčiat, tými prvými po vzniku Československa boli Juraj a Ondrej Fabriciovcí. Prvým die-

ťaťom obce, ktoré sa narodilo už v samostatnej Slovenskej republike, je dnes už 26-ročný Dominik

Kedyś aj v tejto obci ženy prali v potoku.

Folkmarský zlatý poklad

Významnou udalosťou v histórii Veľkého Folkmaru je výnimočný nález zlatých mincí v apríli 1992. Na zlatý poklad natrafila trojica miestnych robotníkov počas rekonštrukcie starého rodinného domu číslo 216, postaveného v rokoch pred vypuknutím prvej svetovej vojny. Dom patril rodine Michala Sedláka, ako spomína pamätník Imrich Rusnák. Po jeho smrti bol asi 15 rokov neobývaný, začiatkom 90. rokov ho kúpila od dedičov pani Kleisová z Košíc, po rekonštrukcii tam plánovala otvoriť kaviareň. Na rekonštrukčné práce si najala troch Folkmarčanov, Františka Pinčáka, Vladimira Belku a Jozefa Mihoka. Pri kopaní jamy na žumpu na mieste niekdajšej studne natrafili v polmetrovej hĺbke na nevelikú vypalovanú nádobku z hlíny. Ukryvala v sebe 65 zlatých dukátov zo začiatku 15. storočia. Ako vo svojom vedeckom posudku konštatovala odborná pracovníčka Východoslovenského múzea v Košiciach Katarína Žozuláková, numizmatička hodnotu folkmarského zlateho pokladu zvyšuje fakt, že obsahuje razby, ktoré sú v slovenských nálezoch zriedkavé, napríklad mince slovenského magnáta Jána Zápoľského či salzburského arcibiskupa, kardinála Mathesusa Langa von Wellenburg. Podľa českého numizmatológa Miroslava Jozdneho sú dukáty v slovenských nálezoch z toľkároveho obdobia dosť vzácné. Ako konštatuje, väčšina nájdených pokladov obsahuje prevažne iba menej hodnotné strieborné alebo medené mince. Preto 65 dukátov s hmotnosťou 229,6 gramu ukrytých v keramickom krčáčku predstavuje unikátny nález, ktorý potvrdzuje intenzívne obchodné styky východného Slovenska v prvej polovici 15. storočia so susednými krajinami. Hoci historicky nález zlatých dukátov neoprežradil, kto bol ich pôvodným majiteľom, je isté, že dukáty ukryli do svojej studne príslušník majetnejšej vrstvy spoločnosti. Motívom ukrytia dukátov bol nepochybne strach ich majiteľa z nejakého akútneho nebezpečenstva a straty svojho majetku.

Čuchran. Prezradili nám dokonca aj to, že najvyšším obyvateľom Veľkého Folkmaru bol s výškou 210 centimetrov František Petrov. V obecnej kronike je zapísaná aj rodina Michala Fabriciho, v roku 1869 žilo v ich dome číslo 54 až 25 členov. Boli to dobrí gazdovia, vstajni mali Fabriciovcí 5 fažných koní, taký istý počet kráv i teliat, dva voľy, v chlieve chovali 4 osípané, na kopcoch nad dedinou sa im v roku zápisu do kroniky pášlo 48 oviec.

Prírode blízke hospodárenie

Folkmarčan Milan Grega si prvýkrát sadol v rodnej dedine do starostovského kresla pred 17 rokmi. Na obecný úrad prišiel zo známej fabriky SEZ Krompachy, odkrútil si tam pekných pár rokov ako majster montáže ističov i na obchodnom oddelení. „Na obecný úrad som prišiel s víziou, že samospráva by sa mala prioritne zamerať na získavanie peňazí

z eurofondov, ale rýchlo som sa presvedčil, že je to tá najťažšia cesta, ako sa dedina môže dostať k peniazom potrebným na riešenie najpálčivejších problémov. Získať peniaze z Bruselu, to je vždy beh na veľmi dlhú trať, je to boj s bruselskými i našimi byrokratmi. Netrvám, že je to vlna týchto úradníkov, ale ktorí tie pravidlá nastavil dosť nešťastne, skôr odradzujúco ako motivujúco. Takže všetky investičné akcie, ktorými zveľadujeme našu obec, financujeme kombinovaným spôsobom. Peniazmi z eurofondov, pôžičkami z komerčných bánk i peniazmi z príjmov obce. Táto cesta sa nám ukazuje ako najschodnejšia i najrýchlejšia,“ povedal starosta Veľkého Folkmaru. Týmto spôsobom financovania postavil obecný úrad najomné byty pre mladé rodiny, zabezpečil financovanie rekonštrukcie kultúrneho domu, vyasfaltovanie všetkých obecných ciest, výstavbu zberného dvora i nového →

Folkloru upísal dušu aj pán IMRICH RUSNÁK.

Dominantou obce je Kostol sv. Michala archanjela postavený v roku 1927.

→ mosta, lebo starý pri poslednej povodni neodolal sile storočnej vody. V tomto volebnom období plánuje obecné zastupiteľstvo postaviť pri základnej škole telocvičňu i ďalšie nájomné byty. „Teší ma, že naša dedina nevyvíra tak, ako sa to deje v mnohých odľahlejších končinách, podchvíľou kosi prídu na obecný úrad s otázkou, či nemáme na predaj stavebné pozemky. Je to svedectvo, že Veľký Folkmar sa páči aj ľuďom, ktorí sa narodili kdesi inde, ale predsa by sa chceli u nás usadiť.“

Môžem sa pochváliť aj tým, že v obci takmer nepoznáme nezamestnanosť, na verejnoprospešných prácach zamestnávame len troch ľudí, pri sezónnych prácach v obecných lesoch dokonca zamestnávame desiatich Rómov z richnavskej osady.“ pochválil sa starosta Milan Grega. Osídlenie Slovenska tvorí dnes takmer 3 000 miest a obcí, ale len jedno percento z tohto počtu má tú ekonomickú výhodu, že vlastní a obhospodaruje svoje lesy. Jedným z nich je aj Veľký Folkmar. „Z našich obecných lesov dokážeme slušne prosperovať, zásobujú nás pitnou vodou, palivovým drevom na zimu a v neposlednom rade z nich má prínos aj obecná pokladnica.“ vraví starosta obce o nenahraditeľnom prírodnom bohatstve Veľkého Folkmaru, ktoré sa rozprestiera nad dedinou

Po rekonštrukcii dostane základná škola aj telocvičňu.

na ploche väčšej ako 11 miliónov štvorcových metrov. Starostovi treba uznať, že pri výbere terajšieho riaditeľa obecných lesov mal naozaj šťastnú ruku. Ti, ktorí ho dobre poznajú, vravia, že keby bolo treba, lesný inžinier Michal Tomčík (34) by za folkmarské lesy, v ktorých majú dominantné postavenie buky, jedle, javory, duby zimné i jasene štíhle, aj dýchal. Do Veľkého Folkmaru prišiel prvýkrát pred šiestimi rokmi vypracovať lesný hospodársky plán na najbližších 10 rokov. Keď rodák z Rákoša pod Slanskými vrchmi dostal od starostu ponuku realizovať v praxi to, čo navrhol na papieri, dlho nad ňou neuvažoval. „Zlákalo ma predovšetkým to, že vo folkmarských obecných lesoch môžem uplatňovať prírodu blízke hospodárenie. Mojm veľkým vzorom bol lesník Ladislav Alcnauer, ktorý v lesoch Smolníckej

osady uplatňoval prírodu blízke hospodárenie niekoľko desaťročí. Takáto forma starostlivosti o les ma doslova fascinovala, obecné zastupiteľstvo so starostom mi dala voľnú ruku, verili mi a výsledok

je badateľný už po niekoľkých rokoch. V našich lesoch nenájdete ani v ich najodľahlejších a najnedostupnejších končinách žiadne nové holoruby. Tak, ako to robil môj vzor zo Smolníckej osady, aj

Obecným lesom šéfuje lesný inžinier MICHAL TOMČÍK.

naše lesné hospodárenie je založené na výberkovom spôsobe. To znamená, že na ťažbu starostlivo vyberáme len dospelé stromy po dosiahnutí cieľovej hrúbky stromu. Isteže, je to oveľa náročnejší spôsob ťažby, než je súvislá ťažba na veľkých lesných plochách, ale neostávajú po nej rúbane a holoruby. Prírode blízkym spôsobom obhospodarovávaný les netrpí na súvislé odlesnené plochy. Tento spôsob hospodárenia v lesoch vymysleli kedysi dávno švajčiarski sedliaci, v roku 1989 vzniklo v Slovinsku hnutie s názvom Pro Silva Europe. Je to združenie lesníkov 25 krajín Európy, ktorí obhospodarujú lesy prírode blízkym spôsobom. A od roku 2000 má v tomto hnutí zastúpenie aj Slovensko.“ povedal pre náš časopis riaditeľ Obecných lesov vo Veľkom Folkmari Ing. Michal Tomčík.

Očarení folklorom

So životom Veľkého Folkmaru nerozlučne súvisí aj folklor a ľudia, ktorým záleží na udržiavaní starých ľudových zvykov a tradícií. Patrí k nim aj pani Emília Pavúková, a jej menom sa spájajú mnohé kultúrne akcie, ktoré spetrujú život obyvateľov dediny. Tri roky viedla obecnú knižnicu, ako zdôrazňuje, bolo to ešte v časoch, keď ľudia radi čítali. „Keď záujem o knihy upadol na nuhu, obecná knižnica skončila, ale už sa ozývajú hlasy, že by bolo dobré ju znova otvoriť.“ tvrdí Folkmarčanka, ktorá pred štvrtstoročím zakladala spolu s ďalšími desiatimi ženami folklorný súbor Folkmarčanka. „Od začiatku sa náš súbor orientuje na pripomínanie tradícií, ktoré odjakživa patrili k životu Folkmarčanov. Ľuďom sa najviac páčia vystúpenia, ktoré im predstavujú staré svadobné zvyky. Aj ja

som kedysi v súbore spievala a tancovala, dnes sa venujem písaniu scenárov a sprievodnému slovu vysvetľujúcemu staré ľudové zvyky našich predkov.“ povedala nám pani Pavúková, duša folkmarského folkloru. Jeho čaru podľahol aj jej rovesník Imrich Rusnák, rodák z neďalekých Žakaroviec, ktorý sa do Veľkého Folkmaru príznenil pred polstoročím. „K môjmu životu od detstva patrí spev a táto višňeň ma dodnes neopustila. O otca, baníka, som prišiel, keď som mal 10 rokov, musel som na seba prevziať všetky jeho povinnosti okolo domu a gazdovstva. Keď som s chlapmi išiel kosť horské lúky nad Žakarovcami, každý kosiec si krátil cestu spevom. Na kosenie sa chodievalo v krojoch, to sa mi veľmi páčilo, aj kvôli takejto paráde som sa stal členom folklorneho súboru. Do Folkmarčanky ma zverbovala manželka Zuzana

Anketa:

Stanislava Belušková (50)

Bývam síce v susedných Jaklovciach, ale k Veľkému Folkmaru mám mimoriadne srdečný vzťah, lebo je to rodná dedina mojej mamy. Navyše celých 30 rokov chodievam do dediny do krajčírstva Ivety Jakubišínovej, v šatách ktoré mi šije ona sa cítim najlepšie. Akurát v týchto dňoch oslavujem okrúhle životné jubileum, myslím, že ani v krajšom kraji som sa narodiť nemohla.

Iveta Jakubišínová (47)

Naša dedina je ideálnym miestom pre bývanie, máme postavený dom na kopci, ten výhľad ktorý máme je naozaj na závidenie. Máme s manželom aj prácu, ktorá nás baví a teší, manžel je výpravcom na železničnej stanici v Mníšku nad Hnilcom, ja mám v našej dedine krajčírstvo, práce mám chváľabohu neúrekom, chodia ku mne ženy zo širokého okolia, niektoré dokonca až z Košíc.

Lubomír Pavúk (57)

Ja som rodákom z Geľnice, ale už roky žijem vo Veľkom Folkmari. Pracoval som v Mladej Boleslavi aj v Liberci, ale vždy som sa rád vracal do našej dediny. Ak mi tu niečo chyba, tak je to knižnica, ale zišlo by sa nám aj kino. Možno, že raz sa dočkáme.

a urobila dobre. Lebo s folklorom je život človeka oveľa pestrejší,” tvrdí pán Rusnák.

TEXT A FOTO: PETER LIČÁK